

İÇİNDEKİLER

Giriş / B. N. Ponomarev..... 11

KISIM I

DEVRİMCİ İŞÇİ SINIFI HAREKETİNİN YÜKSELMESİ (1905-1907)

BÖLÜM 1

1905-1907 RUS DEVRİMİNDE PROLETARYA.....	25
Emperyalist Dönemde İlk Halk Devrimi	25
Devrimin Başlangıcında Bolşevik Partisi.....	28
Demokratik Devrimde İşçi Sınıfının Mücadelesi İçin Lenin'in Belirlediği Strateji ve Taktikler.....	32
Proletarya: Birinci Rus Devriminin Önder Gücü.....	47
1905-1907 Devriminin Başlıca Sonuçları ve Uluslararası Önemi	77

BÖLÜM 2

AVRUPA'DA, KUZAY AMERİKA'DA VE JAPONYA'DA İŞÇİ SINIFI HAREKETİNİN BÜYÜMESİ.....	83
İşçilerin Uluslararası Dayanışmasının Güçlenmesi.....	83
Proletaryanın Mücadelesinin İvme Kazanması.....	93
Rus Devrimi Deneyimi ve Uluslararası İşçi Sınıfı Hareketi	114

KISIM II

PROLETER MÜCADELESİNDE YENİ AŞAMA (1908-1914)

BÖLÜM 3

LENİN'İN MARKSİST TEORİYİ GELİŞTİRMESİ.....	133
Proletaryanın Çağ Açıcı Rolünü Gerçekleştirme Yollarının Tahlili.....	133
Tarım Sorununun Yeni Baştan Araştırılması.....	150
Ulusal Soruna ve Ulus-Sömürge Sorununa İlişkin Marksist Doktrinin Geliştirilmesi.....	156
Devrimci Teorinin Felsefi İlkelerinin Savunulması ve İlerletilmesi.....	166

BÖLÜM 4

PROLETARYANIN SİYASAL ÖRGÜTLENMESİYLE İLGİLİ SORUNLAR.....	179
Bolşeviklerin Devrimci Proleter Partisini Koruma ve Güçlendirme Mücadelesi.....	179
Başka İşçi Partilerinde Devrimci ve Oportünist Eğilimlerin Örgütlenmeyle İlgili Sorunlarda Karşı Karşıya Gelmesi.....	188

BÖLÜM 5

SENDİKALARDA EĞİLİMLERİN MÜCADELESİ.....	201
Sendika Hareketinin Gelişmesi. Devrimci Eğilimin Güçlenmesi.....	201
Anarkosendikalizm.....	213
Hıristiyan Sendikaları ve Sarı Sendikalar.....	220
Uluslararası Sendika Örgütlenmeleri.....	221

BÖLÜM 6

DEMOKRASİ VE SOSYALİZM MÜCADELESİNİN SİYASAL YÖNÜ.....	224
Proletaryanın Devrimci Politikasına ve Taktiklerine Lenin'in ve Bolşevik Partisi'nin Yaklaşımı.....	225
Sol Sosyal Demokratların Politikası.....	245
Oportünizmin Güçlenmesi.....	255

BÖLÜM 7

KAPİTALİST ÜLKELERDE KİTLESEL İŞÇİ SINIFI HAREKETİ VE SOSYALİST HAREKET.....	266
Proletaryanın Çalışma ve Yaşam Koşulları.....	267
Gericilik Döneminde ve Yeni Devrimci Yükseliş Sırasında Rus Proletaryası.....	273
Almanya'da İşçi Sınıfı Hareketi ve Devrim Öncesi Durumun Gelişmesi.....	282
Britanya: Proletaryanın Burjuvaziye Karşı Yükselen Mücadelesi.....	291
ABD'de İşçi Sınıfı Hareketinin Devrimci Eğilimlerinin Güçlenmesi ve Sosyalist Fikirlerin Etkisinin Artması.....	303
Fransa: Proletaryanın Mücadelesi, Reformizm ve Anarkosendikalizm.....	310
İtalya: Siyasal Durumun Kötüleşmesi ve İşçi Sınıfı Hareketi.....	316
Çokuluslu Avusturya-Macaristan'da Sosyalist Hareket ve İşçi Sınıfı Hareketi.....	323
Demokrasi, Barış ve Ulusal Kurtuluş Mücadelesinde Balkan Ülkelerinin Proletaryası.....	331
Uluslararası İşçi Sınıfı Hareketinde Başlıca Eğilimler.....	336

BÖLÜM 8

SÖMÜRGE VE BAĞIMLI ÜLKELERDE

20. YÜZYIL BAŞINDA İŞÇİ SINIFI VE HAREKETİ	345
Latin Amerika: Proletaryanın Örgütlü Mücadelesinin Gelişip Büyümesi	345
<i>Emperyalist Yayılma ve İşçi Sınıfı</i>	345
<i>İlk Rus Devriminin Latin Amerika'da İşçi Sınıfı Hareketi</i> <i>ve Antiemperyalist Hareket Üzerindeki Etkisi</i>	348
<i>İşçi Sınıfı Hareketinde İdeolojik ve Siyasal Eğilimler</i> <i>ve Örgütler. Proletaryanın Mücadelesinin Yükselişi</i>	351
<i>Antiemperyalist Mücadelede İşçi Sınıfı</i>	361
Asya: Ulusal Kurtuluş Devrimleri ve İşçi Sınıfı	368
<i>Asya'nın Uyanışı</i>	368
<i>Proletaryanın Büyümesi</i>	377
<i>İşçi Sınıfının Mücadelesi</i>	383
<i>Sendikal Örgütlerin Ortaya Çıkışı</i>	389
<i>Sosyalist Hareketin İlk Adımları</i>	391
Afrika: Emekçi Halkın Durumu ve Mücadelesi	400
<i>Kuzey Afrika'da İşçi Sınıfının Gelişiminde</i> <i>ve Mücadelesinde Ayırt Edici Özellikler</i>	400
<i>Afrika'nın Güneyinde Proletarya ve İşçi Sınıfı Hareketi</i>	405
<i>Tropikal Afrika'da Emekçi Halkın Protestosu</i>	414

BÖLÜM 9

İKİNCİ ENTERNASYONAL'DE ÇATIŞAN DEVRİMCİ VE OPORTÜNİST EĞİLİMLER	419
Proletaryanın Uluslararası Birliğine İlişkin Sorunlara İki Yaklaşım	419
İkinci Enternasyonal Kongrelerindeki İki Eğilim	424
Uluslararası Sosyalist Büro'nun ve İkinci Enternasyonal'e Bağlı Diğer Uluslararası Örgütlerin Faaliyetleri	
Birinci Dünya Savaşı Arifesinde İkinci Enternasyonal'in Krizi	440

KISIM III
EMPERYALİST DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA PROLETARYA

BÖLÜM 10

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI. İKİNCİ ENTERNASYONAL'İN ÇÖKÜŞÜ.

LENİN'İN SAVAŞTAN DEVRİMCİ ÇEKİLME YÖNÜNDEKİ ÇİZGİSİ	459
Uluslararası Sosyalist Harekette Bölünme	460
Lenin'in Emperyalist Savaştan Devrimci Çekilme Mücadelesinin Başına Geçışı	470
Lenin'in Emperyalizmi Tahlil Etmesi ve Sosyalist Devrim Teorisini Geliştirmesi	481
Devrimci Enternasyonalist Güçlerin Örgütsel ve Siyasal Olarak Güçlendirilmesi	499

BÖLÜM 11

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA KİTLESEL PROLETER HAREKET	509
Emekçi Halk Üzerinde Savaşın Etkileri	509
Kitleleşen İşçi Sınıfı Hareketinin Gelişmesi	515

BÖLÜM 12

RUSYA'DA ŞUBAT BURJUVA DEMOKRATİK DEVRİMİ

VE ULUSLARARASI DEVRİMCİ HAREKETİN YÜKSELİŞİ	550
Devrim Arifesinde Rusya	550
Otokrasinin Devrilmesi	554
Petrograd'da İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetinin Oluşturulması. İkili İktidarın Ortaya Çıkması	559
Devrimin Tüm Ülkede Zafer Kazanması	567
Devrimi Daha Fazla İlerletmekle İlgili Sorunlar	573
Uluslararası Devrimci Hareketteki Yükseliş	580

BÖLÜM 13

SONUÇ: SOSYALİST DEVRİMİN ARİFESİ	601
İSİM DİZİNİ	625

GİRİŞ

B. N. Ponomarev

Bu çok ciltli yapıtın üçüncü cildi, Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin başlatıldığı kapitalizmden sosyalizme geçiş çağından önceki dönemde uluslararası işçi sınıfı hareketinin gösterdiği gelişme sürecini izliyor. Yapıtın tümünü ilgilendiren genel Giriş'te¹ belirtildiği üzere, proletaryanın sınıf mücadelesinin tarihini dönemlere ayırmada kullanılan bilimsel ilkelerin temel alındığı bu cilt, 1905-1907 Rus devrimiyle başlıyor. Bu devrim, işçi sınıfının önderliğindeki güçlü devrimci mücadelelerin 20. yüzyıl başından beri dünya tarihinde giderek açılıp gelişmesine tanıklık etti.

Vladimir İlyiç Lenin, kapitalist sistemde meydana gelen ve bu sistemin yerini sosyalizme bırakmasının yolunu döşeyen, tüm kapitalist zıtlıkları şiddetlendiren, toplumsal devrimin ana kaynaklarını geliştiren, bunu dolaysız pratikle ilgili bir mesele haline getiren niteliksel değişikliklerin özünü tanımlarken, “Emperyalizm, proletaryanın toplumsal devriminin arifesidir,”² diye yazıyordu.

Kapitalist üretimin muazzam büyümesi ve yüksek düzeyde yoğunlaşması nedeniyle, tekelci egemenlik şekillenmiş ve 20. yüzyıl başında toplumsal yaşamın belirleyicisi durumuna gelmişti. Bankacılık tekelleri, “tüm sermayeyi ve tüm kazançları merkezileştiren, dağınık durumdaki on binlerce iktisadi girişimi tek bir ulusal kapitalist ekonomiye, sonra da bir dünya kapitalist ekonomisine dönüştüren”³ kanalların sıkı örülü bir ağının gelişip büyümesine aracılık etti. Emperyalist devletlerdeki mali oligarşi, egemenliğini genişletti; bunun ekonomik dayanağı ise tüm dünyaya sermaye ihracıydı. Dev uluslararası “süper tekeller” dünyayı “nüfuz alanları”na bölüp paylaşırken sömürgeci güçler de dünyanın toprak olarak paylaşımını tamamlıyordu.

Ulusal ve uluslararası boyutta toplumsal işbölümü, ayrı tekellerce ve uluslararası tekel birliklerince yapılan geniş ölçekli üretimin kaydettiği eşi benzeri görülmemiş gelişme, hammadde kaynaklarının, ulaşımın, teknolojik buluş ve iyi-

1 *Uluslararası İşçi Sınıfı Hareketi Tarihi-1*, Giriş yazısı, B. N. Ponomarev, Progress Publishers, Moskova, 1980 [Yordam Kitap, İstanbul, 2021].

2 V. İ. Lenin, “Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması”, *Toplu Yapıtlar*, C. 22, Progress Publishers, Moskova, 1964, s. 194.

3 *A.y.*, s. 213.

leştirme sürecinin, hatta hünlerli emeğin tekelleşmesi, üretimde uzmanlaşma, sanayiler arası işbirliği ve birleşmeler, kısacası 20. yüzyıl başında ön plana çıkan tüm bu süreçler, üretimin toplumsallaşmasında sağlanan ilerlemeyi yansıtıyordu. Lenin bu eğilime açıklık getirirken, “Emperyalist aşamasında kapitalizm, üretimin en kapsamlı toplumsallaşmasına doğrudan doğruya yol açar,” diye yazıyordu. “Kapitalistleri, deyim yerindeyse, kendi iradeleri ve bilinçleri hilafına bir tür yeni toplumsal düzene, tam serbest rekabetten tam toplumsallaşmaya geçiş düzenine sürükler.”⁴

Baş çelişkisi, üretim sürecinin toplumsal mahiyeti ile özel kapitalist el koyma biçimi arasında olan kapitalist üretim tarzının temel çelişkilerinin derinleşip şiddetlenmesi, sosyalizme devrimci bir geçişi dayatan faktördü.

Sanayi gelişirken, özel sermayenin hâkimiyeti korundu: Üretici güçlerin denetimi, “hayret verici teknik ilerleme”den⁵ bencilce çıkar sağlayan, toplumsal ilerlemenin başlıca sonuçlarını ve çalışan sınıfların yarattıkları zenginliği gasp eden bir avuç tekeli birliğin elindeydi. Bir bütün olarak üretimin doğasında yatan kargaşa arttı. Kapitalist üretim ilişkileri, üretici güçlerin gelişmesini ve yarattığı sonuçların tüm toplumun çıkarına kullanılmasını kısıtlıyordu. Dahası, tekellerin, süper tekellerin ve devletlerin emperyalist rekabeti, bu çıkarlara çok ağır bir darbe indirdi; dünyanın ekonomik ve bölgesel olarak bölüşülmesi, yeneden paylaşım için aralıksız bir çabaya yol açmaktan, militarizmi artırmaktan ve topyekûn gerilim ortamını şiddetlendirmekten başka bir işe yaramadı.

Tekelci egemenlik, burjuva toplumunun tüm alanlarında geniş kitleler için baskıcı bir ortam yarattı. “Siyasal olarak,” diye yazıyordu Lenin, “emperyalizm genelde şiddet ve gericilik yönünde bir uğraştır.”⁶ Kazanılmış demokratik özgürlüklerin çiğnenmesi ve kısıtlanması, dönemin bir belirteci olup çıktı. Mali oligarşinin ballı kazançlar elde etmesine olanak sağlamak için, devletin özellikle silah sektöründe verdiği muazzam siparişlerle tekellere tanınan ayrıcalıklar ve alınan vergiler yoluyla, halk, geniş çaplı talana maruz bırakıldı. Mali oligarşinin çıkarları uğruna sömürgeler elde geçirildi ve dünyayı yeniden paylaşmak için savaflara girişildi. Oligarşinin mevzilerini sağlamlaştırmak için şiddetli baskılara başvuruldu; işçi sınıfının ve diğer emekçilerin eylemlerine karşı polis, asker ve başka cezalandırma güçlerinin kullanımı yaygınlaştı. Burjuva partilerinin verdiği desteği yeterli bulmayan tekeli çevreler, yeni örgütler kurmaya (işçi sınıfı hareketiyle mücadele için işveren ittifakları oluşturmaya) başladı. Emperyalizmin ayrılmaz bir parçası olup çıkararak çarpıcı düzeylere ulaşan militarizm, yalnızca devasa kârlar elde etmenin ve dünyayı yeniden paylaşma mücadelesinin bir aracı olmakla kalmayıp, “düzen”i koruyup sürdürmenin ve işçi sınıfı ile ulusal kurtuluş hareketinin gitgide yükselen muhalefetini bas-

4 A.y., s. 204.

5 A.y., s. 241.

6 A.y., s. 268.

tırmanın da bir aracıydı. Şovenizm ve ırkçılık, sömürge işgallerini ve nüfuz alanlarının genişletilmesini savunan anlayış, emperyalistler için önemli bir ideolojik silah haline geldi.

Emperyalist devletlerde ulusal azınlıklara uygulanan baskılar şiddetlendi. ABD’de “özgürleştirilmiş” siyahların ve yerli Kızılderililerin hakları çiğnendi, bu topluluklar ayrımcılığa uğratıldı. Büyük Britanya’da egemen sınıflar İrlandalılara zulmetti, Almanya’da Polonyalıları ve başka ulusal azınlıkları Almanlaştırmaya hız verildi, Avusturya-Macaristan’da ulusal sorunlar aşırı derecede ağırlaştı. Rus İmparatorluğu, askerî-feodal emperyalizmin ezdiği halkların bir hapishanesiydi.

Böylelikle, 20. yüzyıl başında toplumsal kalkışmaların sıkça görüldüğü bir durum ortaya çıktı. Kapitalist gelişmenin doğasında bulunan eşitsizlik belirgin ölçüde artarak her zamankinden de fazla çatışmayı beraberinde getirdi. Sonuç olarak, emperyalistler arası çelişkiler son sınırına kadar şiddetlendi. Zincirleme “yerel” çatışmalar, tıpkı bir emniyet sigortasının atması gibi, dünya çapında patlamaya yol açtı. “Uygar” ülkelerdeki egemen sınıfların yıllardan beri hazırlığını yaptıkları Birinci Dünya Savaşı (emekçi kitleleri eşi benzeri görülmemiş zorluklara boğan bir savaş) 1914’te patlak verdi. Savaş, burjuva toplumuna musallat olan bütün o çelişkiler yumağını yansıtıyordu ve bunları daha da şiddetlendirdi; kapitalizmin genel bunalımının başlamasına yol açtı.

Dünya emperyalist sistemi, siyasal ve sosyoekonomik gelişme düzeyleri farklı olan ülkeleri kapsıyordu. Ayrı ulusal ekonomiler çerçevesinde tekelci egemenlik, geri kapitalist, hatta prekapitalist üretim biçimleriyle birleştirildi. Feodalizm, mutlakiyet ve Orta Çağ’dan kalma her türlü gerici artıkların korunarak sıklıkla emperyalist baskı derinleştiriliyordu.

En büyük burjuva partileri, toprak kodamanları, cumhuriyetle ve yarı mutlak monarşiyle yönetilen devletlerin başları, en üst sivil ve askerî kademeler, kısacası kapitalizmin temellerini sağlamlaştırmakta yaşamsal çıkarı bulunan tüm güçler, mali oligarşiye siyasal destek verdi. Ne var ki bu, burjuvazinin çeşitli grupları arasındaki çelişkileri, onların toprak sahipleriyle çatışmalarını ve egemen sınıflar içindeki başka ayrışmaları ortadan kaldırmadı.

Kapitalizmin tekelci aşamasında güçlenen üstünlük ve cebir dışavurumları, toplumsal demagojilerle ve emekçi kitlelere verilen münferit tavizlerle takviye edildi. O dönemde, İngiltere Başbakanı David Lloyd George’un uzlaşma hüneri, ABD başkanları Theodore Roosevelt ile Woodrow Wilson’ın burjuva reformist manevraları, “liberal bir rota” izleyerek işçi sınıfının emperyalistlere destek vermesini sağlamaya uğraşan İtalyan Başbakanı Giovanni Giolitti’nin sosyal kıvırtmaları, Almanya’da Kayzer II. Wilhelm’in milliyetçi demagojileri ve Rusya’da Başbakan Stolipin’in gerici reformculuğu, egemen sınıfların hizmetine verildi. Mevcut sistemi kısmen modernleştirerek proletaryayı yatıştırmak üzere tasarlanmış burjuva reformculuğu, o dönemin bir belirtiydi. Lenin

1911’de bu eğilimi betimlerken şöyle diyordu: “Avrupa ve Amerika burjuvazisi, ideologlarınca ve siyasal liderlerince dile getirildiği üzere, toplumsal devrim fikri karşısında sözümona toplumsal reformları savunmaya gitgide daha çok eğilim gösteriyor.”⁷ Aslında bu, kapitalizmin dayanaklarını güçlendirmeye dönük bir politikaydı.

İşçi sınıfı hareketini burjuva reformculuk trenine bindirmek için, işçi aristokrasisinin nüfuzundan faydalanmanın yanı sıra, sendikaların ve proleter kitle örgütlerinin başlarını kapitalist kampa çekmeye giderek daha çok ağırlık verildi. Bazı Avrupa ülkelerinde ve ABD’de, egemen çevrelerin girişimleriyle, işçi bürokratlarını kapsayan bir zümre oluşturuldu; bunlar devletle ve işverenlerle işbirliği yaparak öncelikle kendi rahatlarını düşünüyor, proleter kitlesinin temel çıkarlarını savunmayı ise reddediyorlardı. Burjuvazi, var gücüyle oportünizmi, özellikle de revizyonizmi destekledi; “Marksizmin sonu”nu ilan etti, “aşırılıklar”ından vazgeçmeleri için Sosyal Demokratlara çağrı yaptı ve işçi partilerinin faaliyetlerini reformculuğa kanalize etmeye uğraştı.

Bütün o kapitalist çelişkiler yumağını son derece şiddetlendiren ve karmaşıklaştıran tekelci egemenlik, proletaryanın toplumsal devrimi için zemini hazırladı ve gelişini hızlandırdı. Aynı zamanda, gümbür gümbür akmasını önlemek için devrimci nehrin yatağı üzerine oldukça güçlü engeller dikti. Uluslararası burjuvazi, güçlerini sağlamlaştırıyordu.

Anlaşıldığı üzere, emperyalizm altında, bir proleter devrimi için nesnel siyasal, ekonomik, toplumsal ön koşulların ve işçi sınıfının mücadelesiyle bağlantılı öznel faktörlerin oluşum temposu ve biçimleri, kapitalizmin eşitsiz ekonomik ve siyasal gelişim yasasından dolayı, ülkeden ülkeye büyük değişkenlik gösteren bir süreçti.

Proletarya, yani kapitalizmden sosyalizme devrimci dönüşümde belirleyici rol üstlenmesini tarihin dayattığı sınıf, büyük devrimci savaşların çıkmak üzere olduğu bu çalkantılı tarihsel dönemde ne durumdaydı? Gücü ve potansiyeli neydi?

1910’da, Avrupa’nın ve Kuzey Amerika’nın önde gelen sekiz ülkesinde proletaryanın sayısal boyutu yaklaşık 90 milyona ulaşmıştı. Bununla birlikte, hayatını çalışarak kazanan nüfus içindeki oranı oldukça değişkendi: Rusya’da dörtte bir, Fransa’da, Avusturya-Macaristan’da ve İtalya’da üçte birden fazla, Belçika’da ve Almanya’da yarıdan fazla, Britanya’da ve ABD’de aşağı yukarı üçte iki oranındaydı.

Yukarıda değinilen ülkelerde işçi sınıfının büyük kısmı, 50 milyonu aşan gücüyle sanayi proletaryasıydı. Bunun çekirdeğini, fabrika çalışanları (en birleşik, en örgütlü ve sosyalist fikirlere en açık kesim) oluşturuyordu. Tekelci egemenliğin ivme kazandırdığı büyük ölçekli kapitalist üretimdeki gelişme, bu işçile-

7 V. İ. Lenin, “Rus Sosyal Demokrat Hareketinde Reformculuk”, *Toplu Yapıtlar*, C. 17, Progress Publishers, Moskova, 1968, s. 229.

rin birleşmesini kolaylaştırdı. 20. yüzyılın ilk on yılının sonunda personel sayısı 500'ü aşan girişimlerde çalışanların oranları şöyleydi: Rusya'da tüm fabrika çalışanlarının yaklaşık %54'ü, ABD'de imalat sanayisindeki tüm işçilerin %33 kadarı, Fransa'da sanayi, inşaat ve ulaştırma sektörlerindeki işçilerin %30'u. Japonya'da personel sayısı 100'ü aşan girişimler, tüm sanayi işçilerinin yaklaşık yarısını istihdam ediyordu. Ama en sanayileşmiş kapitalist ülkelerin birçoğunda bile, elle üretimin ağır bastığı küçük ölçekli girişimlerde ve ev tipi sanayide istihdam edilen işçilerin oranı oldukça yüksekti. Fransa'da toplam işçi sayısının yarısı kadarı ve Almanya'da altıda birinden fazlası, 1 ile 5 elemanı olan çok küçük girişimlerde çalıştırılıyordu. İtalya'da tüm girişimlerin yaklaşık %90'ında eleman sayısı 1 ile 10'du.

Emperyalist tahakkümün uzak bölgelerinde, Asya'da, Afrika'da ve Latin Amerika'da da sanayi proletaryası aynı büyüme sürecinden geçiyordu; tek fark hâlâ sürecin ilk aşamasında olması ve küçük yarı zanaat tipi girişimlerin ağır basmasıydı. Ne var ki, burada bile (birçok Latin Amerika ülkesinde, Asya'nın ve Avustralya'nın kimi yerlerinde, Afrika'nın bazı kısımlarında) fabrika proletaryası şekillenmekteydi.

Önde gelen kapitalist ülkelerin birçoğunda ücretli işçilerin önemlice bir kısmı tarım proletaryasından oluşuyordu: ABD'de ve Almanya'da yaklaşık dörtte biri, Rusya'da, Fransa'da ve Avusturya-Macaristan'da yaklaşık üçte biri ve fazlası, İtalya'da yarısından biraz azı. Çiftlik emekçileri normal olarak ilkel el emeğiyle iş görüyorlardı. Bunların yaşam ve çalışma koşulları, özellikle sömürge ve bağımlı ülkelerde son derecede zordu.

Sanayileşmiş ülkelerde, Friedrich Engels'e göre "yaklaşan devrimde kardeşleriyle, kol işçileriyle omuz omuza müthiş bir rol oynayacağı düşünülen"⁸ "entelektüel proletarya"nın oluşum süreci 20. yüzyıla girilirken hızlandı.

Proletaryanın bir sınıf olarak gelişmesi, sermayeye karşı şiddetli bir mücadele sürecinde gerçekleşti; incelediğimiz dönemde birçok ülkedeki işçilerin çalışma koşulları bu mücadele sayesinde belirli bir iyileşme gösterdi. Sekiz saatlik iş günü, haftada bir gün izin ve ücretli tatil mücadelesi bu bakımdan önemliydi. İşçilerin yükselen sınıf savaşlarının baskısıyla, egemen seçkinler, kadınların ve çocukların iş günü süresine yasayla sınırlama getirmek, çocuk çalıştırılmasını, ücretlerin keyfi olarak geç ödenmesini, ücretlerde yapılan kesintileri vb. yasaklamak zorunda kaldı; birçok ülkede sosyal güvenlik yasaları çıkarıldı.

Proletaryanın sosyoekonomik ve başka kazanımları, gereksinimlerinin de çoğalmasına yol açtı. Bu, proletaryadan gitgide daha çok şey isteyen, beceri ve eğitim düzeyini yükseltmesini, sağlığını ve azmini güçlendirmesini gerektiren kapitalist üretim koşullarının ta kendisinin dayattığı bir şeydi. Toplumsal yaşam temposunun hızlandığı, çalışan insanların farklı değer ölçüleri edindiği, yeni

8 Friedrich Engels, "An den Internationalen Kongress sozialistischer Studenten", Marx/Engels, *Yapıtlar*, C. 22, Dietz Verlag, Berlin, 1963, s. 415.

kültürel yaşam ve insan ilişkisi biçimlerinin olduğu kentlerin hızla gelişmesi de işçilerin gereksinimlerinde oluşan değişimi etkiledi. Üretime ve kamusal yaşama katılan kadın sayısının sürekli artması da büyük bir etki yarattı.

Ne var ki, proletaryanın yaşamsal gereksinimleri önemli ölçüde genişlerken, aynı zamanda bu gereksinimler ile gerçek kazançların –genellikle düşen– düzeyi arasındaki uçurum hiç görülmemiş ölçüde genişledi; bu ise proletaryanın ekonomik ve toplumsal konumunun kötüleşmesine yol açtı. Ekonomik krizler bunu özellikle kötü etkiledi. Lenin’in katılımıyla hazırlanan parti programlarında belirtildiği gibi, “krizler ve sınıai durgunluk dönemleri ... işçi sınıfının koşullarının görece ve bazen mutlak olarak daha da hızla kötüleşmesine yol açtı”.⁹

Tüketim ürünü fiyatlarının tekellerce yükseltilmesi, emeğin yoğunlaştırılması ve işsizlik, kapitalistlerce işçilere yöneltilen saldırının başlıca biçimleriydi. Emperyalist çelişkilerin şiddetlenmesi, silahlanma yarışı ve füze gibi yükselen askerî harcamalar sonucunda vergi yükü katlanarak arttı. Tipik olarak, önde gelen kapitalist ülkelerin askerî harcamaları, toplumsal gereksinimlere ayrılan ödeneklerden kat kat büyüktü.

Ağırlaşan zorluklar ve işçilerin artan hoşnutsuzluğu, birçok ülkeden dışarıya göçenlerin sayısındaki artışa yansdı; öte yandan bu göç, başka ülkelerde işçi sınıfının oluşmasını büyük ölçüde etkiledi.

Burjuva toplumunun toplumsal yapısındaki kutuplaşmanın arttığı bir ortamda, uluslararası proletaryanın gelişimi devam etti. Bir yandan ekonomik ve siyasal güç devasa bir ölçüde mali oligarşinin ve büyük sermayenin elinde toplanıyor, bunlar toprak sahibi aristokraziyle ve devlet bürokrasisiyle iç içe geçiyordu. Dünyadaki en büyük kapitalist ülkelerin sahip olduğu zenginliğin aslan payı, nüfusun küçük bir kesiminin elinde toplanmıştı. Öte yandan ücretli emek ordusu büyüyordu. Proletaryanın kendiliğinden büyümesi, köylülerin, kentli küçük burjuvazinin ve zanaatçıların hızla katmanlaşması, sonuç olarak da yeni proleter ve yarı proleter kitlelerinin oluşması, bu orduyu kabarttı.

Toplumun yapısında meydana gelen değişimler ve kapitalist çelişkilerin çok şiddetlenmesi, proletaryanın mücadelesinde kendi ülkesinin halk çoğunluğuna dayanma fırsatına kavuşmasını sağladı. Asya’nın uyanması ve emperyalizmin çevre bölgelerinde demokratik hareketlerin, ulusal kurtuluş hareketlerinin gelişmesi, devrimci hareketin yükselmesini sağlayan yeni bir faktör olup çıktı.

Sosyalist ve demokratik görevler, yoğunlaşan işçi sınıfı hareketinde giderek ön plana çıktı, gitgide daha sıkı sıkıya organik olarak iç içe örüldü. Demokrasiyi yadsıma niyeti güden tekellerci egemenliğin güçlenmesine koşut olarak, proletaryanın demokratik amaçları giderek önem kazandı. Hem kapsamlı burjuva de-

9 Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin Kongrelerinde, Konferanslarında ve Merkez Komite Genel Toplantılarında Alınan Kararlar, C. 1, Progress, Moskova, 1970, s. 61; C. 2, Moskova, 1963, s. 38 (Rusça); V. İ. Lenin, “Parti Programının Gözden Geçirilmesiyle İlgili Belgeler”, *Toplu Yapıtlar*, C. 24, Progress Publishers, Moskova, 1977, s. 467.

mokratik dönüşümlerin ancak gelecekte gerçekleştirilebileceği ülkelerde hem de bunların zaten başarılı olduğu ülkelerde işçi sınıfı, tekeli egemenliğe, gericiliğe, militarizme vb. karşı mücadele görevlerine yoğunlaştı.

Kitlesel işçi sınıfı hareketi muazzam enerji biriktirmişti. Rusya’da devrimci mücadele dalgaları birbirini izliyordu. İngiltere’de Belçika’da, İsveç’te ve ABD’de grevler eşi benzeri görülmemiş boyutlar kazanıyordu; Almanya’da devrimci bir ortam şekilleniyordu; İtalya’da, İspanya’da ve Fransa’da şiddetli sınıf mücadelesi patlamaları meydana geliyordu. Her yerde sosyalist fikirlerin etkisi yayılıyor ve güçleniyordu. İşçi sınıfı hareketi, Balkan halklarının özgürlük mücadelesinde önemli bir faktör olduğunu kanıtladı. Emperyalizmin çevre bölgelerinde de kendini gittikçe daha kuvvetli hissettirdi. Geniş emekçi halk tabakalarının antimilitarist eylemleri dev boyutlar kazandı. Dünya işçi ordusu güç ve örgütlenme açısından giderek yükseliyordu.

Hem kamusal yaşamın tümüyle uluslararasılaşması hem de 1905-1907 Rus devrimi, kapitalistlerin mutlak iktidarını hedef alan dünya devrimci hareketinin birliğine yönelik eğilimin yoğunlaşmasına yol açtı. Asıl kaynağı proletarya olan 1905-1907 devrimi, işçilerin militan uluslararası birliğini teşvik etti ve Lenin’in söylediği gibi, devrimci proletaryanın uluslararası ittifakının, yani sermayenin uluslararası ittifakına karşı koyabilecek biricik gücün, “siyasal dayanışma bakımından ... halihazırda tamamen oluştuğu”nu gösterdi.¹⁰ Proleter olmayan diğer demokratik toplumsal tabakaları işçi sınıfının birleşik antiemperyalist mücadele akımıyla bütünleştirmek ve emperyalist ülkelerdeki devrimci hareket ile sömürge ve bağımlı ülke halklarının ulusal kurtuluş hareketinin birliğini sağlamak için gerekli ön koşullar adım adım oluştu.

Ama proletaryanın devrimci potansiyelini gerçeğe çevirmek hayli karmaşık bir meseleydi. Sınıf bilinci açısından işçi sınıfı içinde oldukça büyük düzey farkları vardı. Leninist yöneme dayanarak işçi sınıfı içinde birkaç tabaka ayırt edilebilir. İleri tabaka, sosyalist fikirleri en erken benimseyen ve kitleleri eğitip örgütlemeye kendini adayan en yüksek sınıf bilinçli işçilerden oluşuyordu. Bunların kanmak bilmez bilgi susuzluğu, sürekli inceleme ve kendi kendini eğitime çabası, karakter sağlamlığı ve kararlılığı, proletaryanın bilinçli sınıf hareketinin öncüsü olmalarını sağladı. Ayrıca, sosyalizm için çabalayan, sosyalist gazeteler ve kitaplar okuyan, sosyalist propagandada görev alan geniş bir ortalama işçi tabakası (proletaryanın büyük kısmı) vardı. Son olarak, proletaryanın çok kalabalık “alt tabakalar”ı vardı; bunlar Sosyal Demokratlara oy verirken bile henüz bilinçli savaşı düzeyine ulaşmamışlardı; bunların hoşnutsuzluğunu devrimci bir çizgiye yöneltmek için yoğun ve uzun çabalar göstermek gerekti.¹¹

10 V. İ. Lenin, “Avrupa Sermayesi ve Otokrasi”, *Toplu Yapıtlar*, C. 8, Progress Publishers, Moskova, 1974, s. 273.

11 V. İ. Lenin, “Rus Sosyal Demokrasisinde Geriye Dönük Bir Eğilim”, *Toplu Yapıtlar*, C. 4, Progress Publishers, Moskova, 1962, s. 279-85.

Proletaryanın devrimci potansiyelinin gerçeğe dönüşmesi, çok büyük ölçüde, sınıfın siyasal örgütlülük düzeyine ve proleter partilerinin kitlelerce verilen mücadeleye önderlik etme yeteneğine bağlıydı. Ne var ki, bu bakımdan bile gidişat hayli karmaşıktı. Uluslararası Sosyal Demokrasi, özellikle de Avrupa'daki türü, 20. yüzyıl başında önemli bir güçtü. Sendikalarda, kooperatiflerde, gençlik ve kadın örgütlerinde, başka işçi örgütlerinde birleşen geniş işçi kitlelerinden genellikle kabul görüyordu.

Ne var ki, uzun süren oportünizm hastalığının belirtileri uluslararası Sosyal Demokrasiyi etkiledi; bu ise Birinci Dünya Savaşı sırasında işçi sınıfı hareketinde özel, niteliksel açıdan yeni bir durum ortaya çıkardı.

Gelişen oportünizmin toplumsal tabanını, küçük burjuvazi, işçi aristokrasisi ve işçi bürokrasisi oluşturuyordu. Kapitalistlerin işçilere ister istemez verdiği ödünler, özellikle de işçi sınıfının kaymak tabakasına emperyalistlerce verilen rüşvet ve kapitalist gelişmenin barışçıl denilen dönemindeki özgül koşullar, işçi sınıfı hareketinde oportünist eğilimleri besledi. Sosyal Demokrat partilerin birçok liderinin Marksizmden giderek kopması ve reformculuğu benimseyip burjuvaziye uyum sağlaması, proleter enternasyonalizminin yerine burjuva milliyetçiliğini ikame etmesi, son olarak da dünya emperyalist savaşı başladığında İkinci Enternasyonal liderlerinin çoğunun açıkça hükümetlerin safına geçerek "kendi" burjuvazisinin çıkarlarını alenen savunması: Tüm bunlar, İkinci Enternasyonal'i çöküşe sürükledi. Uluslararası özgürlük hareketinin gelişmesinde kritik bir dönem olan Birinci Dünya Savaşı sırasında, İkinci Enternasyonal'in oportünist liderleri, emperyalizmin tüm dehşetlerinden insanlığı bir çırpıda tamamen kurtarma olanağını proletaryaya tanımadılar ve savaşın bir devrimle sonuçlanmasını önlemek için ellerinden gelen her çabayı gösterdiler.

Yalnızca enternasyonalist devrimciler, özellikle de Bolşevik Partisi, yüksek bir ilkelilik ve siyasal sezgi gücü göstererek, olan bitenleri sınıfsal, Marksist bir bakış açısıyla değerlendirip gerçek anlamını ve özünü saptadı. Rusya'da Sosyal Demokratların ideolojik ve örgütsel bakımdan devrimci ve oportünist kanatlara ayrılması, Bolşevikler sayesinde tam zamanında gerçekleşti. Böyle bir ayrılmanın gerekli olduğu düşüncesi, uluslararası işçi sınıfı hareketinde gitgide güç kazanıyor ve pratik biçimler almaya başlıyordu. Marksizm-Leninizmin bilimsel temeli üzerinde yükselen Bolşevik Partisi, "bilimsel sosyalizm ile kitlese işçi sınıfı hareketini" bütünleştirmeyi başardı "ve iktidarı ele geçirme yolunda proletaryaya önderlik etmeye tamamen hazırды. Devrimci kuşakların biriktirdiği dürüst, düşünen, yürekli, özverili ne varsa hepsini özümsemi ve emekçi halkın devrimci mücadele deneyimini yaratıcı şekilde tahlil etti. Bolşevik Partisi, Rusya proletaryasına demokratik ve sosyalist bir devrim için bilimsel bir program verdi, onu siyasal olarak örgütledi, otokrasiye ve kapitalist sisteme karşı mücadelede bir araya topladı. Partinin politikası, işçi sınıfının ve tüm diğer

emekçilerin temel çıkarlarına uygundu, bu nedenle de nüfusun çoğunluğunca desteklendi.”¹²

Bolşevik Partisi'nin başında, Rus ve dünya proletaryasının önderi Vladimir Lenin vardı. İşçi sınıfını ve müttefiklerini gelecekteki belirleyici devrimci savaflara hazırlamaya yönelik kararlı çaba onun tüm çalışmalarına damga vurdu.

Bolşeviklerin ve diğer devrimci Sosyal Demokratların her türden ve her renkten oportünizme ve revizyonizme karşı verdikleri tutarlı mücadele olmasaydı, uluslararası proletaryanın çağ açıcı kazanımlarının elde edilmesi düşünülemezdi. İşçi sınıfı hareketindeki iki ana eğilimin, yani devrimci proleter ve oportünist eğilimlerin karşıtlığı, İkinci Enternasyonal üyesi partilerin tüm ideolojik ve siyasal yaşamında etkili oldu. Sağ ve “sol” eğilimli oportünistlere rağmen, işçi sınıfının sosyalist devrime hazırlanıp onu yürütebilecek olup olmaması ya da kötü ünlü “toplumsal barış”ın ve milliyetçi önyargıların bataklığına gömülecek olup olmaması yahut uğursuz sekter tutumlara savrulacak olup olmaması, bu mücadelenin akıbetine bağlıydı.

Devrimci çizginin zafer kazanmasının yaşamsal bir koşulu, dogmatizmi ve revizyonizmi çürütmek, yeni tarihsel duruma uyum sağlamak üzere devrimci teorinin yaratıcı şekilde geliştirilmesiydi. Burada da başrolü Lenin oynadı; Karl Marx'ın ve Friedrich Engels'in öğretisini pratik uygulama için yaratıcı şekilde geliştirme görevini tarih ona vermişti. Marksizmin süregiden gelişiminde, tüm bileşenleriyle zenginleşmesinde Leninizm kaçınılmaz bir aşamayı.

1905-1917 döneminde Lenin, milyonlarca işçi kitlesinin deneyiminden yararlanarak ve işçi sınıfı hareketinin yakıcı sorunlarına o deneyimde yanıtlar bularak, bilimsel teorinin birçok temel sorununu, devrimci proletaryanın siyasetini, stratejisini ve taktiklerini kapsamlı olarak, en ince ayrıntısına kadar işledi. Lenin'in, emperyalizm altında sınıf mücadelesinin yeni koşullarının anlamını açıklayarak, bilimsel proleter ideolojisine yönelik burjuva “reddiyeler”in ve revizyonist çarpıtmaların güçsüzlüğünü ve yanlışlığını acımasızca teşhir ederek, en ince ayrıntısına kadar bir devrim teorisi geliştirerek yaptığı çalışmalar, birçok ülkede proleterlerin yaratıcı girişkenliğini ortaya çıkarmak açısından muazzam önemdeydi.

19. yüzyılda dünya proleter hareketinin deneyimini Marksizmin sentezlemesine benzer şekilde, 20. yüzyılda da bu deneyimi, Marx'ın ve Engels'in mirasından yararlanan Leninizm sentezledi. Lenin onların davasını sürdürdü. Lenin ve başka devrimciler tarafından proletaryanın teorik cephaneliğinin zenginleştirilmesi, tutarlı bir Marksist teorinin geliştirilmesini sağladı ve bu teorinin pratikte başarıyla gerçekleştirilmesi için, kapitalizmden sosyalizme devrimci geçişin yakında uygulanması için gerekli ön koşulları hazırladı.

12 *Büyük Ekim Sosyalist Devriminin Ellinci Yıldönümü*, Moskova, 1970, s. 6.

Bu başarıların kazanılmasına Rus proletaryası önderlik etti. Devrimci hareketin merkezi Rusya'ya kaydı. Bu ülkede 12 yıllık bir dönemde üç devrim meydana geldi ve işçi sınıfı 1917'de iktidarı burada eline aldı.

Rusya'nın 20. yüzyıl başında devrimci harekette ön plana çıkması, ülkeyi tüm emperyalist sistemdeki en zayıf halka ve çelişkilerin düğüm noktası haline getiren hem öznel hem de nesnel koşullardan kaynaklandı. Rus sosyalistleri bekleyen yüce görevin başarılmasını "Avrupa proletaryasının genel özgürlüğü için bir ön koşul olarak gerekli"¹³ sayan, Rusya'da olacak devrimin muazzam yankılar yaratacağını ve "dünya tarihinde dönüm noktası"¹⁴ olacağını düşünen Marx'ın ve Engels'in öngörülerini Rusya'daki olaylar doğruladı. Daha önce, Almanya'daki proletaryanın mücadelesi, Engels'in dediği gibi, İngiliz ve Fransız hareketinin "omuzları üstünde" yükselip gelişmesi sayesinde başka ülkelerdeki işçi sınıfı hareketine örnek olabilmişken, uluslararası işçi sınıfı hareketinin deneyiminden yararlanan ve Lenin'in deyişiyle, Paris Komünü'nün "omuzları üstünde" yükselen Rus proletaryasının mücadelesi de 20. yüzyıl başında böyle bir örnek oluşturdu.

Üç devrim sırasında, dünya proletaryasının deneyiminden yararlanan Rusya işçi sınıfı, enternasyonalist bir sınıf olarak hareket etti ve dünya çapında emekçi halk ordusunun diğer bileşenlerinin önünde yürüdü. Lenin'in şu sözünün ne denli uzak görüşlü olduğu anlaşıldı: "Bugün tarih bizi, herhangi bir ülkedeki proletaryanın karşı karşıya olduğu tüm *ivedi* görevlerin *en devrimcisi* olan bir *ivedi* görevle karşı karşıya bırakmıştır. Bu görevin başarılması, yalnızca Avrupa gericiliğinin değil, (artık denilebilir ki) Asya gericiliğinin de en güçlü kalesinin yıkılması, Rus proletaryasını uluslararası devrimci proletaryanın öncüsü yapacaktır."¹⁵ Birçok ülkede işçi ve köylü eylemlerinin büyümesini muazzam ölçüde etkileyen ve sömürge Doğu'nun ezilmiş halklarının ulusal kurtuluş hareketinde güçlü bir kabarmaya yol açan 1905-1907 Rus devrimi, dünya tarihinde siyasal ayaklanmalar ve devrimci savaşlar döneminin başlamış olduğu gerçeğini doğruladı. Tüm bunlar dünya kapitalist sistemini sarstı ve genel krizinin başlamasını çabuklaştırdı.¹⁶ Rusya'daki 1905-1907 devrimi, Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin kostümlü provası, Şubat 1917 devrimi ise doğrudan girizgâhıydı. 20. yüzyılın en büyük olayı olan Ekim Devrimi'nin zaferi ise tüm insanlığın gelişiminin akışını temelden değiştirdi. Rusya'da proleter devriminin olgunlaştığı ve sonra açılıp geliştiği şartların tüm çeşitliliğine karşın, bu zafer, önceki sosyoekonomik gelişmenin koşullandırdığı yaklaşan yeni çağın

13 *Birinci Enternasyonal Genel Konseyi, 1868-1870, Tutanaklar*, Progress Publishers, Moskova, 1974, s. 366.

14 "Engels'ten Johann Philipp Becker'e, 19 Aralık 1879", Marx/Engels, *Yapıtlar*, C. 34, Dietz Verlag, Berlin, 1966, s. 433.

15 V. İ. Lenin, "Ne Yapmalı?", *Toplu Yapıtlar*, C. 5, Progress Publishers, Moskova, 1975, s. 373.

16 Bkz. "Rusya'da 1905-1907 Devriminin 70. Yıldönümü. SBKP Merkez Komitesi Kararı", *Kommunist*, Sayı 2, 1975, s. 5.

ana örüntülerinin yansımasıydı. “Rusya tarihinin, ülkede geçerli somut koşulların ortaya çıkardığı, öncelikle Rusya’ya özgü sorunlar” a çözüm getirdi. “Ama temelde bunlar, yerel değil, toplumsal gelişmenin tüm insanlığın önüne koyduğu genel sorunlardı.”¹⁷

Birinci Rus devrimi ile 1917’deki Ekim Devrimi arasında geçen on iki yıl, dünya tarihinde meydana gelen muazzam değişiklikler ve uluslararası işçi sınıfı hareketinin gelişimi açısından, olağan yaşamın onlarca yılına bedeldi. Bu dönemin başlangıcında Lenin, “dünya çapında kapitalist gelişmenin muazzam ivme kazandığına, tarihin temposunun çabuklaştığına” işaret ederek, bunun, proletaryanın toplumsal devriminin hızlanmasıyla sonuçlandığını vurguladı.¹⁸

---

17 L. İ. Brejnev, *Yolumuz: Barış ve Sosyalizm*, Novosti Press Agency Publishing House, Moskova, 1978, s. 171.

18 V. İ. Lenin, “Port Arthur’un Düşüşü”, *Toplu Yapıtlar*, C. 8, s. 48.